

Onderwerp	Vorbereiding restauratieproject Doeversche Sluis tot subsidieproject Cultureel Erfgoed
Portefeuillehouder	De heer C.A.M. van Bokhoven

Aanleiding / voorgeschiedenis

Met dit voorstel wordt inzicht gegeven in de voorbereidingswerkzaamheden voor een kansrijke restauratie van de Doeversche Sluis/Bovenlandsche Sluis aan de Elshoutse Zeedijk. Deze voorbereidingen maken een subsidieaanvraag mogelijk voor de restauratie binnen de provinciale tender van de subsidieregeling Cultureel Erfgoed.

Feitelijke informatie

Doeversche Sluis als restauratieproject

Een belangrijk ensemble van rijksmonumenten ligt direct aan de Elshoutse Zeedijk en in de directe omgeving. Op 2 februari 2010 stemde u in met de Visie op de Elshoutse Zeedijk en in het vervolg daarvan zette u op 27 september 2011 de bakens uit voor een verdere uitwerking van deze visie. Hierbij was één van de doelen om de sluizen in het noordelijke deeltraject van de Elshoutse Zeedijk achtereenvolgens, fasegewijs te herstellen. In het afwegingskader werd gerefereerd aan de volgende uitgangspunten:

- de sluizen zodanig te restaureren, dat het oude historische karakter intact blijft;
- historische landschapselementen zichtbaar te maken;
- de sluizen vanaf boven- en onderzijde zichtbaar en beleefbaar te maken voor de recreant;
- langs de dijk voldoende informatie beschikbaar te stellen voor de recreant op het gebied van de ontstaansgeschiedenis, historie en huidige waarden van de dijk;

Sindsdien hebben gemeente en de verschillende betrokken partners als Waterschap Aa en Maas en Vereniging Natuurmonumenten - met betrokkenheid van het uitvoeringsgerichte Platform De Langstraat - (gezamenlijk) het initiatief genomen tot verschillende restauraties en landschappelijke configuraties.

In de voorlaatste bestuursperiode is opdracht gegeven om de restauratie-inspanningen aan en de daarmee gepaard gaande restauratiekosten voor het derde en laatste grotere bouwkundige rijksmonument in de Elshoutse Zeedijk, de Doeversche sluis (in het register van rijksmonumenten beschreven als Bovenlandsche Sluis), in beeld te brengen.

Omschrijving van de Doeversche Sluis

Over de ontstaansgeschiedenis van deze sluis het volgende: de sluis is in het midden van de 19^e eeuw opgetrokken. Eertijds vervulde de sluis waarschijnlijk een functie die zowel inunderend, uitwaterend als waterkerend was en als zodanig van belang was voor de waterstaatkundige huishouding van de vestingstad Heusden. De sluis is opgetrokken in een handvorm baksteen met enkele vernieuwingen van rond 1900 in machinale baksteen, gemetseld in kruisverband. Aan de binnenzijde zijn, schijnbaar willekeurig, ijzeren staafankers aangebracht die steeds door middel van een zware ijzeren staaf met een tegenoverliggend anker verbonden zijn; dit om te voorkomen dat de sluis muren inzakken. Aan de uitwaterende zijde is de sluis verder uitgevoerd met een bolvormige sluis kom waarvan de functie onduidelijk is. Schotbalken en mogelijke puntdeuren (waarvan nog wel de mogelijke gehengen resteren) zijn verdwenen.

Het brugdek van de sluis is van beton en is omstreeks 1920 - 1930 aangebracht. Het sobere, aan de uiteinden gekrulde, smeedijzeren hekwerk dat zich hierop bevindt dateert van omstreeks begin van diezelfde eeuw.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed waardeert bij de inschrijving in het rijksmonumentenregister het sluiswerk “van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarden die het object bezit als bijzondere uitdrukking van zowel een geografisch/landschappelijke als een technische ontwikkeling”.

De sluis verkeert echter al sinds lange tijd in een zeer slechte staat. Dit is het gevolg van:

- Het loslaten van de buitenste schil van het metselwerk. Begin 20^e eeuw zijn de voorge-metselde sluiswanden niet verankerd in de achterliggende muren (kruisverband) met alle schade van onvoldoende hechting als gevolg;
- vorstschade, dit betreft vooral de metselstenen onderin de sluiswanden rondom de waterlijn;
- het verdwijnen van een groot deel van de voegmortel in de afgelopen decennia;
- wortelgroei en houtvormende begroeiing, die een deel van het metselwerk hebben ontzet;
- ongelijke zettingen: aan de sluiswanden zijn geen schades waargenomen die wijzen op falen van de fundering. Bij de vleugelmuren zijn echter wel trapvormige scheuren waargenomen, die een indicatie voor ongelijke zettingen zijn;
- ter hoogte van de sluis is een bruggetje gelegen: het brugdek van de brug over de sluis is zodanig slecht dat deze dient te worden vervangen door een nieuwe.

In 2018 is gestart met deze inventarisatie, is opdracht verleend voor flankerend onderzoek op het gebied van flora en fauna en is gestart met het opstellen van een restauratieplan met het uiteindelijke doel een aanvraag voor een omgevingsvergunning in te dienen voor het restaureren van de Doeversche Sluis. Per onderdeel van het sluiswerk is aangegeven op welke wijze het rijksmonument zou kunnen worden gerestaureerd. De verschillende fasen van de inventarisatie en restauratieadvisering zijn voorgelegd aan de Commissie Ruimtelijke kwaliteit (verder CRK), zijn verder betrokken in vooroverleg met provincie en Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (verder RCE) en zijn in 2019 specifiek ter advisering voorgelegd aan de RCE. Hoofdpunten van deze advisering zijn:

- de te gebruiken bakstenen en specie dienen compatibel te zijn met het bestaande metselwerk en de stenen moeten goed worden verankerd in het te handhaven inwendige muurwerk;
- de nog aanwezige ankers (en stabilisatiestangen/stempels, advisering CRK) zouden bij tijdelijke verwijdering weer op dezelfde plaats moeten worden teruggeplaatst;
- verder wordt voorgesteld om sluisdeuren te laten maken van een duurzame houtsoort en deze weer in de deuren te plaatsen;
- de brug mag worden vervangen, bij voorkeur door een houten brug en prefab beton zou een tweede keus zijn.
- Behoud en herstel van het bestaande hekwerk ter hoogte van de brug.

In haar reactie op voornoemde advisering van 14 februari 2020 omarmt de rijksdienst de uitgangspunten van de advisering ten aanzien van de restauratie, gezien de duidelijke noodzaak van ingrijpend herstel. Wel werd geadviseerd het plan uit te werken in een bestek of uitgebreide werkschrijving, ook benodigd voor een eventuele subsidieaanvraag bij de provincie. Met inachtneming van dit advies, naast de advisering van de CRK, is op 4 juni 2020 een omgevingsvergunning voor het restaureren van de sluis verstrekt.

Het advies om het plan uit te werken in een bestek is opgevolgd. Op 16 juli 2020 is opdracht gegeven om dit plan uit te werken in een bestek en in de opdracht is ook verzocht de onzekerheden in de raming, bijvoorbeeld ten aanzien van de fundering of anderszins, aan te geven.

Dit laatste brengt ons bij een tweede ontwikkeling:

Het college van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant stelt voor dit jaar € 4 miljoen beschikbaar voor de restauratie van Brabantse rijksmonumenten. In de periode 1 september tot en met 30 september 2020 kan subsidie worden aangevraagd voor een rijksmonument in de categorie van religieus, militair of industrieel erfgoed en de restauratie van kastelen of landgoederen. De hoogte van de subsidie bedraagt 70% van de subsidiabele kosten tot een maximum van € 400.000. Bij een beoordeling van subsidieaanvragen binnen deze regeling wordt vastgesteld of een ingediend plan uitvoeringsgereed is: een omgevingsvergunning moet om deze reden verleend zijn en zo mogelijk onherroepelijk. Verdere verplichte bijlagen zijn een bewijs van eigendom, een projectplan, een

restaurantieplan en een inspectierapport van de monumentenwacht. In dit alles is voor een aanvraag voor de Doeversche Sluis voorzien, waarbij het projectplan nog wordt gecompleteerd.

In eerdere provinciale tenders werden subsidies verstrekt onder de voorwaarden, dat projecten die worden ingediend niet mogen zijn gestart voor de datum van aanvraag en dat de realisatietermijn binnen een periode van 3 jaar ligt na de beschikking. Nu ligt de einddatum van realisatie op 1 juli 2022.

Afweging

De sluiswerken in de Elshoutse Zeedijk getuigen niet alleen van de strijd tegen het water, zij 'vertellen' ook de verhalen van bescherming van de vesting Heusden en het kerngebied Holland tijdens de tijd van de Republiek en in het geval van de Doeversche Sluis bovendien de bescherming van de jonge monarchie bij dreiging door buitenlandse machten. De dijk en alle sluiswerken worden toegerekend aan de Zuiderwaterlinie. Zowel 'Water' als 'Militair erfgoed' behoren tot het Heusdens DNA zoals beschreven in de gemeentelijke Erfgoednota. De verwijzing naar *militair erfgoed* als subsidie categorie binnen de provinciale subsidietender past voor de Doeversche Sluis meer in de term van voorzorgsmaatregelen bij dreiging van buitenlandse machten.

Gelet op het huidige voorbereidingsstadium in aanloop naar een mogelijke restauratie van de Doeversche Sluis, dient de mogelijkheid zich aan om een subsidieaanvraag in te dienen op grond de provinciale subsidieregeling Cultureel Erfgoed.

Dit voor een restauratie met als doel behoud van oorspronkelijk materiaal, de historische constructiewijze en de historische gelaagdheid en inclusief de stabilisatiestangen of stempels. Het terugbrengen van de sluisdeuren zal bijdragen aan een beter begrip van de vroegere functie en werking van de sluis, om deze reden zal het aanbrengen van de deuren een uitgangspunt zijn. De restauratie zal mede betrekking hebben op het brugdeel met aandacht voor het op een historische passende wijze van bevestiging van de sierlijk gebogen leuning aan de brug. Dit laatste is vanuit cultuurhistorisch perspectief van belang. De vervanging dan wel aanpassing van brugdelen wordt nog apart aan u ter besluitvorming voorgelegd. Hierin spelen ook andere motieven een rol als bijvoorbeeld de gebruiksmogelijkheden van het bruggetje door onderhoudsvoertuigen (strooiwagens en reiniging).

In het geheel is afgezien van een landschapsplan voor de directe omgeving, bijvoorbeeld herstel van het sterpuntige schanswerk in de directe nabijheid van het sluiswerk. Dit is wel benoemd in de projectschetsen in de Visie op de Elshoutse Zeedijk (2010). De financiële middelen zullen daartoe nu niet toereikend zijn, nog afgezien van het feit dat de eigendom niet bij de gemeente berust. Enkel in de sfeer van zichtlijnen over en langs de sluis vanaf de dijk en accentuering van het wegdek ter hoogte van de sluis zullen aanpassingen voorgesteld worden.

Eén van de laatste fasen in de voorbereiding van de restauratie is de uitwerking van het bestek, waartoe de afgelopen maand opdracht is verstrekt. Daarnaast is gebleken uit de rapportage flora en fauna (2019), dat er in de omgeving van de Doeversche Sluis vraatsporen van een bever zijn waargenomen. Nader onderzoek naar de verblijfplaats van bevers zal nog moeten worden gepleegd. Op basis van de voorbereidingswerkzaamheden in de vorm van werkbesteding en komend onderzoek naar mogelijke aanwezigheid van de bever is een voorbereidingskrediet van € 35.000 noodzakelijk om deze werkzaamheden uit te kunnen voeren.

Inzet van middelen

De kosten van de restauratie Doeversche sluis zijn op basis van SSK-raming geraamd op € 586.300 ex btw. De totale kosten van de restauratie bestaan, naast de feitelijke uitvoering, uit voorbereidingskosten, legeskosten en interne uren voor toezicht, administratie en afwikkeling. Op basis van eerdere registraties van begeleiding bij sluisrestauraties wordt 120 uur geraamd (€ 12.000)

voor de interne begeleiding van de restauratie van de Doeversche Sluis. Op basis van nu beschikbare informatie worden de totale kosten van de restauratie begroot op ongeveer € 633.000. Binnen de feitelijke uitvoeringskosten zijn nog variabelen als bijvoorbeeld de steenkeuze. In de begroting 2020 is de restauratie van de Doeversche Sluis opgenomen voor een bedrag van € 600.000 waarbij nog uitgegaan werd van uitvoering in het jaar 2020. De in de begroting beschikbare stelpost voor kapitaallasten is bepaald op basis van een krediet van € 600.000 zonder rekening te houden met een te ontvangen subsidie. Met de vaststelling van de begroting 2020 heeft de raad ingestemd met het beschikbaar stellen van de hiervoor benodigde middelen. In de begroting 2021 zal de informatie geactualiseerd worden. De uitvoering zal nu doorlopen tot mogelijk medio 2022.

Bij een toekenning van subsidie zal het subsidiepercentage uitkomen op 70% van de uitvoeringskosten, met een maximum van € 400.000. De interne uren en de voorbereidingskosten zijn niet-subsidiabel. Op basis van de huidige informatie zou de subsidie dat maximum bedrag kunnen zijn.

Een afwijzing van de subsidieaanvraag of een fors afwijkende definitieve bestekraming gelden wel als een herijkpunt voor de start van de restauratie.

Met Vereniging Natuurmonumenten, Platform De Langstraat en Waterschap Aa en Maas worden de werkzaamheden nader afgestemd. Voor de andere sluiswerken hebben de partijen toezeggingen gedaan en ook nu zijn de partijen betrokken bij de voortgang van de voorbereidingen.

Risico's

Bij de beoordeling van de subsidieaanvragen worden de projecten met elkaar vergeleken en vindt, als ze het vastgestelde subsidieplafond te boven gaan, een rangschikking van de projecten plaats. Een onverhoopte afwijzing leidt tot een herbezinning op de restauratie.

Een aanbesteding moet nog plaatsvinden. Hier zijn nog varianten in mogelijk waarin ook uitgegaan kan worden van een bepaald kwaliteitsniveau. Dit betekent dat de totale kosten nog niet vaststaan. Extra onzekerheid is nog gelegen in de fundering van de sluis. Bij het droogzetten van de bouwput kan blijken, dat de fundering verre van deugdelijk is. De gevolgen hebben dan betrekking op de uitvoeringstermijn en zullen een financieel negatief effect hebben.

Nader wordt onderzocht of gebiedspartners willen gaan bijdragen in de investeringen. In de situatie dat de provincie een subsidieaanvraag honoreert is die kans het grootst, omdat de provincie dan als vliegwiel kan fungeren.

De termijn voor realisatie is, behoudens voornoemd risico voor de fundering, nauwelijks een risico: onderzoeken op gebied van flora en fauna zijn uitgevoerd, adviestrajecten zijn doorlopen. Wel kan nader onderzoek naar verblijfplaatsen van bevers een vertragende factor blijken.

Procedure / vervolgstappen

Als u volgens dit voorstel besluit, wordt een aanvraag voor subsidie voor de Doeversche Sluis in het kader van de regeling Cultureel Erfgoed, paragraaf 1, per september 2020 ingediend.

Voorgenomen besluit

Het voorstel is om bijgaand besluit vast te stellen.

BESLUIT

Het college van Heusden heeft in de vergadering van 25 augustus 2020

besloten:

- een subsidieaanvraag in te dienen voor restauratie van de Doeversche Sluis op basis van paragraaf 1 van de provinciale Subsidieregeling Cultureel Erfgoed;
- Een voorbereidingskrediet van € 35.000 beschikbaar te stellen ter voorbereiding van de restauratiewerkzaamheden van de Doeversche Sluis

namens het college van Heusden,
de secretaris,

mr. H.J.M. Timmermans